

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק י"א

בארץ ישראל - הכל על פי ה'

ראשי פרקים:

המלחמה נמשכה 'ימים רבים' ◊ נותרו מקומות יישוב שלא נכבשו ◊ כאשר ציוה ה' את משה ◊ הכל נעשה על פי ה' ◊ בארץ ישראל הטבע הוא אלקי ◊ ערעור על ארץ ישראל פירושו ערעור על ה' ח"ו ◊ פרשת בני גד ובני ראובן ◊ ארץ ישראל איננה דבר חיצוני ◊ חוץ לארץ - בית קברות ◊ שלמות החיים בארץ ישראל ◊ איננו שואפים להיות כמו בולגריה

יהושע הוא ממשיכו הבלתי מעורער של משה רבנו. בגדולתו ובתבונתו השכיל להלך כנגד רוחו של כל אחד מישראל ולהוביל את העם בתקופה מורכבת במיוחד, תקופת המעבר שבין הנהגת המדבר להנהגת ארץ ישראל, זכה להוריש את הארץ ולהנחילה לבני ישראל ולקדשם בקדושתה, והנה חז"ל מבקרים את יהושע ומוציאים רמז בכתוב לגנותו, "ימים רבים עשה יהושע - בגנותו סיפר הכתוב", על אף שבוודאי לא נהג כך ממניעים אישיים אלא מתוך דאגה כנה לעתידה של האומה.

נותרו מקומות יישוב שלא נכבשו

בפרק י"ג מתגלה ה' ליהושע לעת זקנותו, ואומר לו שלא יספיק בחייו לכבוש את הארץ הנשארת, וכבשוה ישראל לאחר מותו, והכתוב מפרט את המקומות הנשארים, "ויהושע זקן בא בימים ויאמר ה' אליו אֵתָה זְקִנְתָּה בָּאתָ בְּיָמַי וְהָאָרֶץ נִשְׁאַרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ..."⁴

המלחמה המשמעותית אמנם הסתיימה, אך עדיין נותרו מקומות יישוב שלא נכבשו.

כאשר ציוה ה' את משה

דבר בולט במיוחד בפרקנו הוא ההדגשה הרבה, שכל מעשיו של יהושע היו על פי ציווי משה בדבר ה', "כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה'... כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עֶבֶדוֹ כִּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִסִּיר דְּבַר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה... כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה... וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאָרֶץ... כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה."⁵

הדגשה דומה אנו מוצאים בפרשת פקודי, שם חוזר על עצמו שוב ושוב הביטוי "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה"⁶, ללמדנו שבצאלל

המלחמה נמשכה 'ימים רבים'

מלחמת מלכי הצפון היא המערכה הגדולה האחרונה של כיבוש הארץ, וזמנה נמשך 'ימים רבים', "ימים רבים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה"¹, וביאר רש"י:

"ימים רבים עשה יהושע - בגנותו סיפר הכתוב, שהיה מתכוון לדחות את כיבוש הארץ כדי להאריך ימיו, לפי שנאמר: 'זאתה תנחילנה אותם'."

ומקור דברי רש"י במדרש תנחומא², וזו לשון המדרש:

"כתיב ביהושע 'כאשר הייתי עם משה אהיה עמך' (יהושע א, ה), והיה צריך יהושע להיות ק"כ שנה כמשה רבינו, ולמה נתקצרו עשר שנים, שבשעה שאמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה 'נקם נקמת בני ישראל וגו', אף על פי שנתבשר בשורות מוות, לא אמר, מחר אני מת, מה יועיל לי שאנקם במדין, אלא נזדרז לכל אותו ענין, שנאמר: 'וישלח אותם משה' (במדבר לא, ו), אבל יהושע לא עשה כן, כשבא להלחם עם ל"א מלכים, אמר, אם אני הורגם, מיד אני מת, כשם שאירע למשה רבינו. מה עשה, התחיל באחד ומעכב במלחמתו, שנאמר: 'ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה'. אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכך עשית, הריני מקצר שנותיך עשר שנים."

ליהושע הוקצבו מאה ועשרים שנות חיים, כמו שנות חייו של משה, אך נתקצרו שנותיו וחי מאה ועשר שנים, כי בדבר אחד שינה ממנהגו של משה - למשה נאמר כי בתום המלחמה עם מדין סופו למות, ואף על פי כן הזדרז במלחמה ולא נתעכב בביצוע מצוות ה', ואילו יהושע, כאשר בא להוריש את הארץ, נתעכב במלחמה שבע שנים, כי ידע שתפקיד ה' הנחלה' ניתן לו, "וְאֵתָה תִּנְחַלְנָה אוֹתָם"³, וכשיסיים את תפקידו, שמה יסתלק מן העולם ויוותרו ישראל כצאן בלי רועה.

⁴ יהושע יג, א.

⁵ יהושע יא, יב, טו, כ, כג.

⁶ שמות מ, לב.

¹ יהושע יא, יח.

² מדרש תנחומא מטות ד.

³ דברים לא, ז.

פרשת בני גד ובני ראובן

עקרון זה עולה גם מן הדו-שיח שמתנהל בין משה רבנו לבני שבט ראובן ובני שבט גד בפרשת מטות. בני ראובן וגד מבקשים ממשה לקבל נחלה בעבר הירדן המזרחי ולא בארץ ישראל שממערב לירדן. ולאחר דין ודברים, למרות הסתייגות ראשונית, מקבל משה את בקשתם לאחר התחייבותם להשתתף במלחמת כיבוש ארץ ישראל מידי עמי כנען, וכך נאמר:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אִם תִּחְלְצוּ לַפְּנֵי ה' לְמַלְחָמָה: וְעָבַר לְכֶם כָּל חֵלוֹץ אֶת הַיַּרְדֵּן לַפְּנֵי ה' עַד הוֹרִישׁוּ אֶת אֵיבֹי מִפְּנֵי: וְנִכְבְּשָׁה אֶתְּרָץ לַפְּנֵי ה' וְאַחַר תָּשָׁבוּ וְהִיִּיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהִיִּיתָה אֶתְּרָץ הַזֹּאת לְכֶם לְאַחֲזָה לַפְּנֵי ה'".¹⁴

משה רבנו חוזר שוב ושוב על המילים 'לפני ה'', בעוד בני גד ובני ראובן הזכירו בדבריהם שוב ושוב את המילים 'לפני בני ישראל'. על כך מעמידנו בעל "הכתב והקבלה"¹⁵, וכה דבריו:

"הזכיר משה בזה כמה פעמים 'לפני ה'', וכן חתם במאמרו, 'והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'', וכל האריכות במאמר זה הלא כבר הוא נכלל במה שכתוב מקודם 'ואנחנו נחלץ חושים לא נשוב אל בתינו'.

אמנם יפה ביאר פרשה זו הר"ע פיגו, כי הם אמרו 'ואנחנו נחלץ לפני בני ישראל לא נשוב אל בתינו עד התנחל איש נחלתו', הנה ביארו דעתם הנכונה וההגונה לבלתי צאת מקו היורש והמשפט אשר יחוייב, יסבלו גם הם טורח ועמל בסכנת המלחמה כאחיהם, ולא שיירשו ארץ בלי עמל ויגיעה, ובכל אלה לא הזכירו בפיהם שיעשו כל זה מפני פחד ה' ומהדר גאונו, אשר כל תועבת ה' כל עושה עול".

כלומר כל מה שאומרים בני ראובן ובני גד שהם לא יסורו מצד היורש והמשפט בין איש לרעהו, זה מצד הכללים המדיניים החברתיים. הם מחויבים לסדר חיים נורמטיבי שיש בו ערבות הדדית ושותפות עם הזולת.

לכן משה רבנו מדגיש בפניהם שוב ושוב את המילים "לפני ה'", לרמז להם כי לא מדובר בבעיה מדינית-חברתית גרידא, אלא בבעיה שבעיקרה היא ערכית-מוסרית, בעיה שמתחילה בבין אדם למקום - "לפני ה'".

"על כן אמר להם משה, טוב הדבר אשר דיברתם, אך לא יספיק היותו סתמי כאשר אמרתם, שנראה היותכם עושים כן בעבור היורש המדיני והכללי, אלא אם תעשו הדבר הזה אשר אמרתם, צריך שיתווסף בו עוד תנאי, והוא שיעבור כל חלוץ מכם, לא יהיה לפני בני ישראל גרידא, כאילו היות התכלית מפני שכן יחייב הקיבוץ המדיני והכללי, אלא לפני ה', לעשות רצונו, ולא מפני היות הדבר מוסכם מן השכל וסברה אנושית".

הדיון בשאלת עבר הירדן מתחיל מהמימד האלקי. סוגיית ארץ ישראל איננה רק סוגיה טריטוריאלית, מדינית או כלכלית, אלא בראש ובראשונה, זו סוגיה אלקית-רוחנית-הלכתית.

"כי אם יניע אתכם על זה, חיובכם להכניע לפני ה', שאמר לעשות כן ונעשה רצונו. הנה בזה האופן תהיו נקיים בפעם אחת מה' ומישראל, שתעשו עיקר בעצם וראשונה מהנקיון המתחייב מצדו יתברך, וממנו לישראל, ואז תהיה הארץ לכם לאחוזת לפני ה',

ואהליאב לא שינו דבר, אלא עשו מלאכתם נאמנה בתכלית הדיוק והדקדוק.

ובפרשת בהעלתך באה הדגשה דומה בנוגע לאהרן הכהן, "וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הַעֲלָה נִתְיָה פְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה".

הכל נעשה על פי ה'

ההדגשה בפרקנו שכל שלב בתהליך הכיבוש נעשה על פי ה', מחדדת את שייכותה של ארץ ישראל לעם ישראל במתנת ה'.

במקומות נוספים בספר יהושע חוזר הביטוי 'כאשר צוה ה' - בלקיחת האבנים מהירדן⁸, במעמד הברית בהר גריזים ובהר עיבל⁹, בסיכום המלחמה מול מלכי הדרום¹⁰ ובחלוקת הארץ לשבטים¹¹, ללמדנו שכריתת הברית עם ישראל, כיבוש הארץ וחלוקתה, הכל נעשה על פי ה'. אין מדובר בסוגיות חברתיות, מדיניות, או ביטחוניות גרידא, אלא בקיום מצוות ה'.

בארץ ישראל הטבע הוא אלקי

בארץ ישראל באה הדגשה מיוחדת של המחויבות להישאר נאמנים לדבר ה' בכל דבר וענין. ויחד עם זאת, בא הכתוב להדגיש, שאמנם הנהגת ארץ ישראל היא בדרך הטבע, אך בל נחשוב שהנהגה טבעית פירושה סילוק שכינה והטלת אחריות על האדם. אדרבא, הנהגת ארץ ישראל, פירושה השראת שכינה גדולה יותר, שאינה מתגלה רק דרך אותות ומופתים, אלא בחיי היומיום הטבעיים. הטבע הוא אלקי, ובארץ ישראל הדבר מתגלה ביתר שאת, כי ארץ ישראל היא "אַרְץ אֶשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה"¹².

ערעור על ארץ ישראל פירושו ערעור על ה' ח"ו

אמנם נשארו מקומות יישוב שלא נכבשו, אבל שקט זמני כבר הושג, "וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמְּלַחְמָה"¹³, וביאר הרד"ק:

"שלא התעוררו עוד הכנענים להיאסף ולהילחם עם ישראל, כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמות, וגם ישראל עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד, וכשזקן יהושע, אמר לו האל יתברך, שיורו ישראל לכבוש הארץ הנשארת, ואמר ליהושע, שיחלק אותה בחייו, והתחיל בשני השבטים שהם יהודה ויוסף, כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחילה כי הם ראשי ישראל, ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל - יהודה מדרום ויוסף מצפון, והשבעה שבטים ביניהם".

כיבוש הארץ נעשה על פי ה' מהחל ועד כלה. כל הרהור וערעור בנוגע לשייכות של עם ישראל לארצו, פירושו הרהור וערעור על דבר ה' ח"ו.

⁷ במדבר ח, ג.

⁸ יהושע ד, ח.

⁹ יהושע ח, לא, לג.

¹⁰ יהושע י, מ.

¹¹ יהושע יד, ב, ה; כא, ח.

¹² דברים יא, יב.

¹³ יהושע יא, כג.

¹⁴ במדבר לב, כ-כב.

¹⁵ הכתב והקבלה במדבר לב, כ.

'כנסת ישראל'. רק בה אנו הופכים מ'פרט' ל'כלל', ונעשים גוף אחד אחדותי. בשונה מאומות העולם, עם ישראל הוא בריאה אחדותית אחת¹⁹ הכוללת בתוכה פרטים רבים. ולעומתם אומות העולם אינן אלא אוסף של פרטים בעלי אינטרס משותף, כמו שותפים למסחר, ולדידם "המדינה היא חברת אחריות גדולה"²⁰, והחיבור בין פרטיה הוא תוצאה של מניעים חיצוניים שדיבוק סביבם סך של פרטים שאין כל חיבור מהותי ביניהם.

החיבור בין עם ישראל לארצו, דומה לדג שאין לו קיום מחוץ למים. כשיהודי חי את חיינו מחוץ לארץ ישראל - חיינו אינם חיים. בארץ ישראל - נושמים 'חיים', ובחוץ לארץ - נושמים 'מוות' רחמנא לצלן.

חוץ לארץ – בית קברות

בליקוטים שבסוף **ביאור הגר"א לספרא דצניעותא**²¹ מתאר הגאון את אדמת חוץ לארץ כ'בית קברות', וזו לשונו:

"מעט שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשינו ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה בלא נפש. ויציאה לחוץ לארץ הוא הקבר ורימה מסובכת עלינו ואין בידינו להציל, הן עכו"ם האוכלים בשרינו ומכל מקום היו חבורות ושיבות גדולות עד שניקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות שהן התלמידי חכמים שבישראל מעמידי הגוף עד שניקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר שחה לעפר נפשינו. ואנחנו מקיין עתה לתחית המתים 'התנערי מעפר קומי' כו' (ישעיה נב, ב) ויערה רוח ממרום עלינו".

יסודם של דברים בנבואת יחזקאל המכונה 'חזון העצמות היבשות', שם נאמר "קִבְרוֹתֵיכֶם"²². לאור זאת מתאר הגאון את מציאות הגלות כמציאות של בית קברות רחב מימדים.. אין זה משנה היכן אדם נמצא, אם הוא בבית הכנסת של הגאון מוילנה או בבית כנסת של המהר"ל מפראג, הכול בית קברות - כך המציאות בחוץ לארץ. אבל כשעם ישראל שב לארצו, ארץ ישראל מסבירה לו פנים ומגדלת פירותיה בעין יפה.

שלמות החיים בארץ ישראל

שלמות החיים בארץ ישראל אינה מושגת בשכל אנוש, אלא מקופלת בתוך הנשמה. כמבואר ב'**אורות**' שם:

"ומתוך כך אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ ישראל, ולהוציא לפועל את עומק חיבתה, בשום השכלה רציניולית אנושית כי אם ברוח ה' אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנשמת ישראל, שהיא ששולחת את קווייה בצבעים טבעיים בכל האורחות של ההרגשה הבריאה, ומזרחת היא את זריחתה העליונה על פי אותה המיד של רוח הקדושה העליונה, הממלאת חיים ונעם עליון את לבב קדושי הרעיון ועמוקי המחשבה הישראלית".

החיים בארץ ישראל מעניקים קומה רוחנית חדשה היונקת מהשראת השכינה שבה, ומביאים את גדוליה לידי רוח הקודש

שיסכים רצונו יתברך בכך, מה שלא ימשך כשלא תשימו מגמת פניכם העיקר בזה.

כי אף על פי שמצד התנאי לבד יתנו לכם גם כן הארץ לנחלה, אמנם באופן זה לא יהיה כי אם לפני אנשים ולא לפני ה'; ואמר עוד, ואם לא תעשו כן ירצה, אם תלכו לפני אחיכם לבד ולא לפני ה' כאשר אמרתי, אז אף שלא תחטאו בזה לשום אדם, והייתם נקיים מאחיכם ישראל לבד, אבל חטאתם לה', בהחסר עיקר שלמות הכוונה האמורה, ולהיות ענין זה דבר המסור ללב ואין שום בריה יכולה לדעת חטאתם זאת, לכן חתם 'דעו בעצמכם', כי פנימיות לבכם גלוי וידוע לכם 'אם לעקל' וכו', לכן השיבו ואמרו 'עבדך יעשו כאשר אדוני מצוה', ירצה לא כאשר אמרנו מקודם 'לפני אחינו בני ישראל' כי אם על האופן שאדוני מצוה, שהיא 'לפני ה''. והוא דרך נכון ביישוב המקראות ויסוד גדול בעבודת ה'".

עלינו לדאוג לכך שחיינו יהיו מכוונים תמיד על פי דרכו של ריבוננו של עולם, ודבר זה הוא "יסוד גדול בעבודת ה'".

לאור דבריו הנפלאים של בעל "הכתב והקבלה" מקבלת תשובתם של בני גד ובני ראובן משמעות מיוחדת:

"וַיֹּאמֶר בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָדָנִי מִצְוָה"¹⁶.

לא כמו שאמרנו אנחנו בתחילה, אומרים בני גד ובני ראובן למשה רבנו, אלא "כַּאֲשֶׁר אָדָנִי מִצְוָה". והדברים חוזרים בהמשך: "וְעַבְדֶיךָ יַעֲבֹדוּ כָל חַיִּיךָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר כַּאֲשֶׁר אָדָנִי דָבָר"¹⁷. נקודת המבט משתנה, בני גד ובני ראובן מבינים שהציווי להיכנס לארץ ישראל איננו ציווי לאומי-מדיני-כלכלי, אלא אלקי-רוחני-הלכתי.

ארץ ישראל איננה דבר חיצוני

היחס לסוגיית ארץ ישראל נוגע גם לימינו אנו. מי שאיננו מבין שהיחס לארץ ישראל מצדנו נגזר מהיחס האלקי לארץ ישראל, עלול למצוא את מקומו בגלות ח"ו. יש מקומות באירופה שבהם ישנן קהילות שלמות של יראי ה', בתי כנסיות ובתי מדרשות, מקוואות ומרכזי קניות כשרים למהדרין וכו' - הכל על טהרת הקודש, וכביכול לא חסר להם דבר. יהודי הולך ברחובות טומאת ארץ העמים ומרגיש כאילו הוא נמצא ברחוב רבי עקיבא בבני ברק - יש קוגל ויש צ'ולנט, יש גפילטע פיש ויש קניידלדאך - הכל יש!

אך השייכות והקרבה לארץ ישראל אינם דבר טכני. אין מדובר בעם נודד שמחפש טריטוריה, אלא יותר משארץ ישראל שייכת לנו, אנו שייכים לה בחיינו ובהווייתנו, כמבואר ב'**אורות**'¹⁸:

"ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה התמרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמאית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

בכניסתנו ארצה אנו מתגלים בשיעור הקומה השלם שלנו, ארץ ישראל היא 'בית הגידול' שלנו. רק בה אנו מסוגלים להתרומם למדרגת חיינו כעם, ורק בה אנו זכאים להיקרא 'כלל ישראל' או

¹⁶ במדבר לב, כה.

¹⁷ במדבר לב, כז.

¹⁸ אורות, ארץ ישראל א.

¹⁹ ראה פרקי היכלות רבתי לא, ד: "אמר רבי עקיבא... חיה אחת יש ברקיע ששמה 'ישראל'".

²⁰ אורות, למהלך האידיאות בישראל עמ' קיד.

²¹ ליקוטי הגר"א בסוף ביאורו לספרא דצניעותא, סוף ליקוט ט.

²² יחזקאל לז, יג.

במועט שבמועט, ושכחו לגמרי את היעודים של נביאינו והבטחת תורתנו הקדושה".

היום, במבט לאחור, אנו מבינים כמה צדק מרן ה"חפץ חיים" בדבריו, הלוא אין מה להשוות בין ההישגים הרב תחומיים שאליה הגיעה מדינת ישראל מאז ועד הנה, להישגיה של מדינת בולגריה, וב"ה שלא נשארו שאיפותינו להיות כמותה.

הכניסה לארץ ישראל מעמידה את עם ישראל 'לפני ה'. בארץ ישראל ישנה השראת שכינה, והנהגת ארץ ישראל היא על פי הקוד האלקי, לכן מי שזוכה לישיב בה, עליו להעמיד לנגד עיניו תדיר את הציווי האלקי, ומובנת הדגשת הנביא שוב ושוב, שבארץ ישראל הכל נעשה על פי ה' בתכלית הדקדוק, ומתוך כך גדולה ציפיינו להתגשמות חזון הנביאים, לגאולה השלמה.

ונבואה. וככל שיש יותר יהודים בארץ הקודש, כך רוח הקודש הולכת ושבה לעם ישראל.

איננו שואפים להיות כמו בולגריה

מסופר כי פעם הקריאו לפני מרן ה"חפץ חיים" מאמר בעתון, שבו הביע אחד מהמשכילים את תקוותו, שסוף סוף ארץ ישראל תהיה עצמאית כמו מדינת בולגריה שקמה על חורבות המדינה הטורקית.

למשמע הדבר פרץ ה"חפץ חיים" בבכי ואמר: "היתכן הדבר, אלף ושמונה מאות שנה אנו סובלים, דמנו נשפך כמים, מרבים אנו בתפלה ותחנונים להחליץ מעול הגלות, וכאן מסתפקים המה